

Skrypt uzupełnia wykaz 71 regionów turystycznych, podający ich nazwy, wielkość powierzchni, rodzaj funkcji i nazwy podregionów. W skrypcie zamieszczono również wiele map i wykresów oraz tabel, które w sposób przystępny ilustrują rozważania i wnioski autorów. Całość opracowania zamyka bibliografia zawierająca 147 pozycji w różnych językach, zwłaszcza czeskim, słowackim, niemieckim, rosyjskim, polskim, bułgarskim, słoweńskim, angielskim, francuskim.

Prezentowane opracowanie ma charakter dydaktyczny, stąd jego celem jest zapoznanie studentów z podstawowymi zagadnieniami badawczymi geografii turystyki. Cel ten autorzy zrealizowali w sposób poprawny. Skrypt prezentuje bowiem w sposób zwięzły współczesną wiedzę na ten temat i jednocześnie zachęca do dalszych studiów, wskazując podstawową literaturę z tego zakresu. Ze względu na pokrewieństwo językowe skrypt ten można polecić i polskim studentom, zwłaszcza rozdział dotyczący turystyki w Czechosłowacji.

Dr Andrzej Matczak
Zakład Geografii Miast i Turyzmu
Instytut Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzennej
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
31 stycznia 1991 r.

J.-P. LOZATO-GIOTART: *MEDITERRANÉE ET TOURISME* „MASSON”
COLLECTION GÉOGRAPHIE, PARIS — MILAN — BARCELONE —
MEXICO 1990, SS. 216

Jean-Pierre Lozato-Giotart, profesor geografii, wykładowca na Sorbonie i w Instytucie Katolickim w Paryżu, autor trzeciego wydania jedyne francuskiego podręcznika z geografii turystyki (patrz: „Turystyka” 4, 1988) opublikował kolejną pozycję książkową, tym razem poświęconą turystyce w strefie śródziemnomorskiej.

Począwszy od przybycia w XVIII w. pierwszych „turystów” brytyjskich na Wybrzeże Lazurów i do Aten Morze Śródziemne określane jest jako najważniejsze światowe „jeziorno” turystyczne. Obszar ten, o unikalnych krajobrazach naturalnych i antropogenicznych, nie mający równych sobie w świecie jeśli idzie o frekwencję turystyczną, doczekał się wreszcie opracowania podnoszącego jego rangę, porządkującego dotychczasową wiedzę, a także rzucającego światło na współczesny stan rozwoju turystyki.

Inicjatywa autora napisania książki o turystyce w regionie śródziemnomorskim jest ze wszech miar godna pochwały.

Praca składa się z trzech, nierównych pod względem objętości części, podzielonych na rozdziały i podrozdziały; każdą część kończą wnioski natury ogólnej.

Część pierwsza poświęcona jest zarysowi geograficznemu i frekwencji turystycznej, druga — typom przestrzeni i regionów turystycznych, a trzecia — ochronie środowiska, gospodarce i społeczeństwu.

Jest to układ problemowy i logiczny. W części pierwszej, najobszerniejszej (*La cadre géographique et la fréquentation touristique*), zawierającej dwa podstawowe rozdziały, omówione zostały warunki geograficzne oraz potoki i frekwencja turystyczna.

W ramach zarysu geograficznego priorytetową pozycję zajmuje określenie granic geograficznych i turystycznych strefy śródziemnomorskiej. Czytelnik znajduje tu przegląd kryteriów tradycyjnych, geograficznych (klimatycznych, roślinnych) oraz granic turystycznych, jak np. dziedzictwo historyczne. Autor skłania się do przyjęcia parametrów klimatycznych, uważając je za najważniejsze dla zdefiniowania środowiska śródziemnomorskiego. Podkreśla, iż spośród wielu atrakcji naturalnych, nasłonecznienie odgrywa podstawową rolę w procesie rozwoju turystyki w tej strefie. Wiąże się to także z granicami upraw oliwek.

Dalsza część pracy poświęcona jest granicom turystycznym. Próbę delimitacji turystycznej przestrzeni śródziemnomorskiej autor opiera głównie na dziedzictwie historycznym. Wydaje się jednak, iż kryteria geograficzne mają tu pewien priorytet dzięki roli wyjaśniającej w tworzeniu podstawowych typów turystycznych.

Osobne miejsce zajmuje charakterystyka potencjału naturalnego. J.-P. Lozato-Giotart zwraca uwagę na bogactwo i różnorodność krajobrazów śródziemnomorskich, zarówno tych stworzonych przez naturę, jak i przez człowieka, na zróżnicowanie klimatyczne, rodzaje wybrzeży oraz roślinność.

Rozdział drugi — jak już zaznaczono — dotyczy potoków i frekwencji turystycznej. Strefa śródziemnomorska jest bowiem obszarem największej w świecie koncentracji ruchu turystycznego, wywodzącego się głównie z Europy, Ameryki Północnej, w mniejszym stopniu z Azji. Tylko wybrzeże Morza Śródziemnego oraz pozostałe regiony nadbrzeżne strefy śródziemnomorskiej (część Portugalii, część Maroka atlantyckiego, wybrzeża południowo-zachodnie Morza Czarnego — bułgarsko-rumuńskie) przyjęły w roku 1987 około 100 mln turystów. Natomiast w krajach śródziemnomorskich wypoczywało w roku 1986 ponad 200 mln turystów (w tym 117 mln turystów zagranicznych).

Większość ruchu turystycznego przypada na europejskie kraje śród-

ziemnomorskie (89⁰/₀), na Afrykę Północną tylko 6⁰/₀, a na kraje pozostałe 5⁰/₀. Na bazie tych danych autor dokonuje typologii potoków ruchu turystycznego, wydzielając i opisując główne oraz mniejsze potoki helio- i balneotropiczne. Strefa śródziemnomorska nie jest jednolita pod względem koncentracji ruchu turystycznego. Wykazują to zamieszczone tabele, ilustrujące rozwój ruchu w poszczególnych krajach śródziemnomorskich na przestrzeni lat 1970—1986. W tej części pracy wydzielone zostały i scharakteryzowane typy frekwencji turystycznej, historia przyjazdów na riwery i zmiana ich charakteru — od turystyki „de luxe” do turystyki masowej. Osobne miejsce w analizie zajmuje dostępność strefy, różnorodność środków transportu oraz baza noclegowa (tylko miejsca w hotelach).

W konkluzji części pierwszej autor podkreśla zróżnicowanie pomiędzy północną i południową częścią strefy śródziemnomorskiej. Kontrasty te uwidaczniają się w odniesieniu do przyrody, frekwencji turystycznej, a także typów przestrzeni i regionów turystycznych.

Druga, podstawowa część pracy, składająca się z trzech rozdziałów, poświęcona jest typom przestrzeni i regionów turystycznych (*Les types d'espaces et de régions touristiques*).

Rozdział pierwszy dotyczy nadbrzeży (riwier) i mierzei (lido), które są najstarszymi ogniskami turystycznymi w basenie śródziemnomorskim. W większości tych obszarów turystyka stała się głównym czynnikiem organizacji przestrzeni. Autor wydziela i analizuje typy nadbrzeży: tradycyjne (lazurowe, prowansalskie), dalmatyńskie oraz nowe — współcześnie zagospodarowane. Dokonuje dość szczegółowych ich podziałów, których podstawą są nie tylko warunki naturalne, lecz także zagospodarowanie i frekwencja turystyczna. Duże znaczenie w ruchu turystycznym mają mierzeje. Wydzielone tu zostały mierzeje adriatyckie pierwszej i drugiej generacji (dokonana została szczegółowa ich klasyfikacja), duże mierzeje trzeciej generacji oraz czwartej (tunezyjskie, iberyjskie, tureckie i bliskowschodnie).

Rozdział drugi poświęcony jest turystyce na wyspach. Od czasów rozwoju turystyki masowej (lata sześćdziesiąte — siedemdziesiąte) na prawie wszystkich wyspach śródziemnomorskich odnotowano imponujący wzrost frekwencji turystycznej, który jest szybszy i silniejszy niż na wybrzeżach kontynentalnych. W 1965 r. — 2 mln turystów spędziło tu wakacje, a obecnie ponad 12 mln (wzrost o 600⁰/₀). W rozdziale tym autor omawia wyposażenie, frekwencję oraz typy przestrzeni turystycznych nadbrzeżnych oraz wewnętrznych.

W trzecim rozdziale, dotyczącym obrzeży śródziemnomorskich oraz typów centrów turystycznych tam występujących, autor weryfikuje — omówioną w początkowych partiach książki — delimitację obrzeży strefy

śródziemnomorskiej. Opowiada się za połączeniem kryteriów naturalnych oraz antropogenicznych z frekwencją turystyczną i sposobem organizacji przestrzeni. I.-P. Lozato-Giotart uważa, iż jednym z zasadniczych kryteriów turystycznych stosowanych przy delimitacji obrzeży strefy winna być ich zależność, powiązania z turystyką skoncentrowaną na wybrzeżach. Druga część tego rozdziału poświęcona jest typom centrów turystycznych. Wyróżnione tu zostały i omówione miejskie wewnętrzne centra turystyczne oraz centra marginalne i izolowane.

Trzecia, zasadnicza część pracy (objętościowo najmniejsza), dotyczy środowiska, gospodarki i społeczeństwa (*Environnement, l'economie et société*). Ta część pracy składa się z dwóch rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcony jest ochronie środowiska, która stała się obecnie koniecznością nie tylko dla turystów, ale także dla stałych mieszkańców. Omówione tu zostały różne rodzaje i formy zanieczyszczeń, ich skutki dla roślinności i człowieka. W konkluzji autor stwierdza, że w porównaniu z działalnością gospodarczą, turystyka nie należy do głównych czynników odpowiedzialnych za zanieczyszczenia morza, jest jednak odpowiedzialna bezpośrednio za zanieczyszczenia organiczne plaż.

Obecność i gwałtowny rozwój turystyki w środowisku śródziemnomorskim tworzy wiele sytuacji konfliktowych, które z kolei rodzą nowe inicjatywy. W rozdziale tym wskazano na różne programy, mające na celu ochronę środowiska naturalnego, krajobrazów oraz zabytków, m. in. słynny „Plan Bleu”, w którego działalność zaangażowanych jest 17 krajów śródziemnomorskich.

Rozdział drugi dotyczy konsekwencji socjoekonomicznych. Różnorodność źródeł statystycznych nie pozwala autorowi na przeprowadzenie dokładnych studiów porównawczych między krajami i regionami śródziemnomorskimi. Niemniej jednak, dla większości krajów śródziemnomorskich podane zostały wpływy z turystyki, znaczniejsze inwestycje w zakresie bazy noclegowej, zmiany w zatrudnieniu i efekty mnożnikowe, a także efekty socjalne i kulturalne.

Podkreślić należy, iż strefa śródziemnomorska wydaje się prawdziwym laboratorium analiz i studiów nad konsekwencjami wynikającymi z obecności turystyki w przestrzeni i w życiu społeczeństw.

Zaprezentowana pozycja jest opracowaniem starannym, dobrze udokumentowanym, o czym świadczą liczne rysunki (47), zdjęcia (12) oraz tabele (21). Praca zawiera dużo materiałów faktograficznych. Jest to szerokie spojrzenie na turystykę w strefie śródziemnomorskiej. Uwidoczniły się w niej zdolności autora do uogólnień, co znajduje wyraz w licznych klasyfikacjach i typologiach zjawisk oraz faktów turystycznych.

Książkę cechuje duży ładunek poznawczy, co czyni ją wielce pomocną w pracach akademickich.

Globalne spojrzenie na całą strefę śródziemnomorską wydaje się bardzo istotne. Liczne bowiem problemy, które niesie ze sobą rozwój turystyki są szczególnie ważne dla obszaru, w którym nastąpił tak gwałtowny rozwój ekonomiczny i miejski, bardziej lub mniej kontrolowany. Znajomość realiów współczesnych pozwoli na poszukiwanie właściwych rozwiązań w polityce zagospodarowania turystycznego.

Dr Elżbieta Dziegieć
Zakład Geografii Miast i Turyzmu
Instytut Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzennej
Uniwersytet Łódzki
al. Kosciuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
31 stycznia 1991 r.